

Halina Czerwińska

Co można zrobić,
aby nie brakowało
przyjaznych i życzliwych
relacji w szkole?

Program „Mediacje Rówieśnicze”

Katolicka Szkoła Podstawowa im. ks. F. Blachnickiego w Nowym Sączu – istnieje od 1997 r., od 2009 r. istnieje przy niej Katolicka Niepubliczna Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I Stopnia. Jest to szkoła niepubliczna, zlokalizowana w centrum miasta. Cieszy się wysokim poziomem nauczania i wychowania – otrzymała certyfikaty: „Złota Szkoła”, „Szkoła wyróżniona za wychowanie” oraz „Małopolska Szkoła z Pasją”. Cechą charakterystyczną placówki jest bogata oferta zajęć dodatkowych, dbałość o zintegrowany rozwój psychofizyczny i duchowy. Liczba uczniów w klasach nie przekracza 20 osób. Szkoła gromadzi uczniów z Nowego Sącza i okolic, przeważają dzieci z rodzin o wysokim statusie materialnym i społecznym.

Autor

mgr Halina Czerwińska – pedagog, mediator, certyfikowany trener, autorka programu „Mediacje Rówieśnicze – droga do pojednania”

Nadzór merytoryczny

Maria Talar

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Redakcja techniczna, skład, projekt okładki

Barbara Jechalska

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2018

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0

Międzynarodowa Licencja Publiczna (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

tel. 22 345 37 00

fax 22 345 37 70

Łatwo rozpoznać szkołę, w której panuje przyjazna i życzliwa atmosfera. Już przy wejściu widać uśmiechniętych uczniów – ktoś o coś zapyta, poda rękę lub serdecznie przytuli. Wchodząc nieco głębiej, można napotkać dyrektora witającego rodziców, okazującego jednakowy szacunek wobec wszystkich pracowników i uczniów szkoły. Rozglądając się, można zobaczyć nauczycieli, którzy wzajemnie inspirują się do pracy oraz otwarcie dzielą się problemami z rodzicami, wspólnie szukając rozwiązań wychowawczych. Uczniowie zaś do szkoły przychodzą chętnie, aktywnie działają, dzielą się z innymi tym, co mają, i ofiarowują swą pomoc. W takiej szkole panuje wzajemna współpraca, poczucie zaufania i więzi. Konflikty występują rzadko, a jeśli się pojawiają, rozwiązywane są na bieżąco metodami pokojowymi. Tak funkcjonująca szkoła niestety nieczęsto się zdarza. W polskich szkołach nie tylko brakuje życzliwych relacji, ale łatwo jest zaobserwować przemoc fizyczną, psychiczną i werbalną.

Z badań przeprowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych (2014) wynika, że około 10 proc. polskich uczniów jest systematycznie dręczonych. Największym problemem krajowych szkół jest agresja werbalna. Z nią uczniowie stykają się najczęściej. Druga w kolejności jest agresja relacyjna (rozpowszechnianie szkodzących uczniowi kłamstw, wykluczenia i odrzucenia przez innych). Przytoczono również zjawisko, jakim stała się agresja elektroniczna, czyli tzw. cyberbulling – długotrwałe nękanie z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Wywiady przeprowadzone z uczniami potwierdziły, że już od pierwszej klasy szkoły podstawowej spotykają się oni z różnymi formami przemocy rówieśniczej, która występuje zarówno wśród chłopców, jak i dziewcząt. Może tylko natężenie różnych form przemocy zależne jest od płci¹.

Przemoc wynika przede wszystkim z braku umiejętności uczniów w zakresie rozwiązywania sporów w sposób pokojowy. Uczniowie mają zbyt niskie kompetencje społeczne oraz osobiste, słabo radzą sobie z trudnymi emocjami, często „wybuchają” i krzywdzą innych. Czasami nauczyciele pogłębiają konflikty rówieśnicze poprzez zbyt pochopne wymierzanie kary czy łagodzenie sporów za pomocą rozejmu, który prowadzi niekiedy do jednostronnego rozpoznania sprawy i niesprawiedliwego osądzenia oraz ukarania ucznia, co również może pogłębić konflikt rówieśniczy i doprowadzić do przemocy.

Doskonałą metodą zdobywania umiejętności rozwiązywania konfliktów i sporów są mediacje rówieśnicze. Autorski program profilaktyczny „Mediacje Rówieśnicze – droga do pojednania” powstał na bazie wieloletnich doświadczeń w pracy z dziećmi i młodzieżą w szkole oraz działań związanych z rozwiązywaniem sporów rówieśniczych. Program został opracowany z pomocą zespołu ekspertów z dziedziny wychowania, mediacji, psychologii i profilaktyki zachowań problemowych, z wykorzystaniem różnych materiałów szkoleniowych². Pierwsza edycja programu miała miejsce w ramach innowacji pedagogicznej prowadzonej w Katolickiej Szkole Podstawowej im. ks. F. Blachnickiego w Nowym Sączu w 2009 r. W latach 2012–2016 *Mediacje Rówieśnicze* były realizowane w ramach wielu ogólnopolskich projektów, takich jak „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, „Jak być wolnym od uzależnień”, a także w ramach projektu międzynarodowego „Comenius Regio Partnerskie Projekty – Uczenie się przez całe życie”. Jego metodyka i treści są ustawicznie doskonalone poprzez ewaluację formatywną (wizytacje ekspertów, badania ankietowe prowadzone wśród młodzieży, opinie nauczycieli, pedago-

¹ Przewłocka J., (2015), *Klimat szkoły i jego znaczenie dla funkcjonowania uczniów w szkole. Raport o stanie badań*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

² Kazimierczak M., (2010), *Materiały szkoleniowe CMPPP* (niepublikowane).

gów i psychologów szkolnych). Zdobył uznanie ze strony ekspertów – psychologów z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej z Wilna.

Na poziomie celów program opiera się na filozofii i antropologii personalistycznej. Taki punkt odniesienia wydaje się niezwykle ważny, gdyż dążenie do utrzymywania zdrowych relacji osobowych opartych na szacunku, godności i życzliwości wobec innych jest podstawą rozwiązywania konfliktów i eliminowania sporów. W antropologii personalistycznej perspektywa pojednania i przebaczenia daje silną motywację do pokonywania kryzysów, a w konsekwencji prowadzi do zaspokojenia – dzięki relacjom rówieśniczym – istotnej z punktu widzenia młodego człowieka potrzeby przynależności do grupy. Na poziomie metod w programie wykorzystuje się m.in. teorie interakcyjnego systemu wpływów i koncepcje pozytywnego rozwoju młodzieży, ponadto opiera się na wynikach badań nad skutecznymi strategiami w profilaktyce młodzieżowej.

Program „Mediacje Rówieśnicze” został pomyślany jako uzupełnienie programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły z wykorzystaniem modelu i założeń profilaktyki zintegrowanej³. Mediacja jest w nim rozumiana jako to dobrowolne porozumiewanie się ludzi będących w konflikcie i starających się osiągnąć zgodę przy pomocy bezstronnego i neutralnego mediatora. W szkole mediacja polega na prowadzeniu pertraktacji w przypadku konfliktów pomiędzy dwojgiem lub większą liczbą uczniów, którzy nie potrafią się ze sobą porozumieć.

Celem mediacji jest:

- wypracowanie takiego rozwiązania, w którym każda ze stron konfliktu czuje się zwycięzcą – brak przegranych;
- doprowadzenie do przeprosin za nieprzyjazne zachowanie oraz do złożenia oferty rekompensaty strat i wyrządzonych szkód (mediacja kończy się pisemnym utrwaleniem rezultatów);
- przekonanie uczniów będących w konflikcie, że „nie ma sytuacji bez wyjścia”;
- ograniczenie sytuacji konfliktowych na terenie szkoły – zapobieganie przemocy, ale nie kłótniom;
- zwiększenie poczucia bezpieczeństwa na terenie szkoły;
- rozwijanie zdolności prowadzenia dialogu;
- budowanie w uczniach poczucia własnej wartości;
- wzmocnienie samodzielności i odpowiedzialności za własne czyny;
- odciążenie nauczycieli od rozwiązywania problemów.

Najważniejszym celem mediacji jest efekt końcowy, czyli uzyskanie porozumienia – a często pojednania. Mediacje dają szansę zbadania przyczyny konfliktu i pobudzenia refleksji oraz prowadzą do zadośćuczynienia za złe zachowanie. W przypadku kłótni z inną osobą na przerwie, w klasie, na podwórku szkolnym, uczniowie mogą udać się do pomieszczenia pojednawczego, by tam z pomocą dwojga wyszkolonych w tym celu mediatorów, którymi są uczniowie ze starszej klasy, porozmawiać o przyczynach konfliktu i znaleźć przyjazne rozwiązanie. Rozmowa pojednawcza trwa zazwyczaj 30–45 minut i jest poufna. Podjęte decyzje zostają spisane, a ich efekty sprawdzone po ok. dwóch tygodniach.

³ Grzelak S., (2009), *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*, wydanie II rozszerzone, Kraków: Wydawnictwo Rubikon.

Przyczyn szkolnych konfliktów, które kończą się bijatyką, obelgami, niszczeniem rzeczy, plotkami czy intrygami jest wiele. Czasami wystarczy, że ktoś krzywo popatrzy, zabierze coś bez pytania, nie wybierze kolegi do swojej drużyny na lekcji WF lub okłamię. Uczniowie, idąc na rozmowę ze starszymi uczniami – mediatorami, już wiedzą, że nie muszą skarżyć się nauczycielowi.

Korzyści, które płyną z prowadzenia mediacji, dostrzegalne są dla wszystkich:

– *Spory o ołówek czy zazdrość o koleżankę załatwiamy między sobą* – podkreśla uczestniczka mediacji – *Nauczyciele nawet nie wiedzą o naszych kłótniach.*

– *To także dla nas duże odciążenie, bo większość spraw uczniowie załatwiają między sobą* – twierdzi wychowawczyni klasy V – *My wkraczamy wtedy, gdy między uczniami dochodzi do większych konfliktów.*

– *Nawet w domu wykorzystuję to, czego nauczyłem się na zajęciach* – twierdzi mediator – *Mój młodszy brat często bierze moje rzeczy bez pozwolenia. Zamiast się z nim szarpać, to rozmawiam i tłumaczę, że musi zapytać, zanim coś weźmie.*

„Mediacje Rówieśnicze” są jedną z nowatorskich metod konstruktywnego rozwiązywania konfliktów i sporów rówieśniczych, zapobiegającą przemocy fizycznej i psychicznej w środowisku szkolnym. Stanowią alternatywę dla kar oraz zbyt pochopnego osądzania, kto jest winny. Aby mediacja sprawdziła się w szkole, potrzeba jednak zmiany systemu myślenia wśród nauczycieli i przesunięcia nacisku ze sprawiedliwości „karzącej” na sprawiedliwość „naprawczą”.

Tradycyjne podejście do konfliktu w szkole polega na:

- przeprowadzeniu śledztwa i wyjaśnieniu, „co się stało”;
- ustaleniu, „kto zaczął”;
- uzgodnieniu, „jak ukarać winnego”.

Stosując **podejście „naprawcze”**, również wychodzi się od pytania: „co się stało?” – ale szukając odpowiedzi, dąży się do poznania różnych punktów widzenia zaistniałej sytuacji, a następnie do stwierdzenia nie tego, kto zawinił, ale kto ucierpiał, komu stała się krzywda. Po ustaleniu tych faktów angażuje się obie strony konfliktu w poszukiwanie rozwiązania i dopilnowuje, by wyrządzona szkoda została naprawiona. Celem jest doprowadzenie do powstania pewnej relacji pomiędzy sprawcą a pokrzywdzonym – sprawca musi widzieć, że jego czyn źle wpłynął na życie drugiej osoby. Mediacja jest formą sprawiedliwości naprawczej: daje wsparcie pokrzywdzonemu, pozwala wspólnie ustalić przyczyny konfliktu, uwzględniając w tym procesie racje obu stron, pozwala też wypracować odpowiadające obu stronom rozwiązanie. Sprawca odpowiada tu adekwatnie do swojego czynu. Mediacje skupiają się na procesie zadośćuczynienia za wyrządzone zło, a nie na zapłacie za nie. Stwarzają okazję, by pokrzywdzony wyraził swe potrzeby i by zadośćuczynienie było dostosowane do tych potrzeb. Mediacja wpisuje się w filozofię sprawiedliwości naprawczej, przeciwstawiającej się filozofii sprawiedliwości karnej.

Wdrożenie mediacji w szkole wymaga przeprowadzenia działań na kilku etapach:

1. **Kwalifikacja do Grupy Mediatorów.** Wychowawcy klas przy wsparciu trenera programu (opiekuna mediatorów) uruchamiają nabór chętnych uczniów według ustalonych kryteriów. W ramach kwalifikacji do grupy warsztatowej, kandydaci (uczniowie klas VI–VIII, młodzież gimnazjalna) piszą test dotyczący ich motywacji do podjęcia funkcji mediatora.

Następnie uczestniczą w 20-godzinny treningu, podczas którego nabywają umiejętności prowadzenia mediacji rówieśniczych. Wśród wypowiedzi ankietowych uczniów kończących trening mediacyjny czytamy np.: *Jeśli byłaby taka możliwość, proszę zapraszać nauczycieli ze szkoły na obserwację warsztatów, żeby zobaczyli, po co są mediacje i zobaczyli entuzjazm i zaangażowanie młodzieży.*

Trening mediacyjny prowadzi dwoje certyfikowanych trenerów, posiadających uprawnienia wydane przez Zespół Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej OSTOJA. Są to doświadczeni w pracy z młodzieżą i dziećmi psycholodzy lub pedagodzy (socjoterapeuci lub psychoterapeuci) albo trenerzy profilaktyki zintegrowanej, mający obszerną wiedzę z dziedziny profilaktyki i wychowania oraz umiejętność reagowania na specyficzne zachowania młodzieży.

- 2. Zawiązanie Grupy Projektowej.** W szkole, w której realizowany jest program „Mediacje Rówieśnicze”, tworzy się Grupę Projektową, która składa się z chętnych rodziców, nauczycieli oraz uczniów (chętnych spośród przeszkolonych mediatorów). Celem grupy projektowej jest opracowanie i kierowanie przebiegiem programu w szkole.

Do zadań Grupy Projektowej należy:

- zorganizowanie i urządzenie „pomieszczenia pojednawczego” w szkole;
- rozplakatowanie w szkole informacji o programie „Mediacje Rówieśnicze”;
- przygotowanie i rozprowadzenie ulotek na temat programu i zasad korzystania z mediacji;
- stworzenie nazwy i logotypu grupy mediatorów;
- napisanie i wystanie do rodziców listów propagujących ideę mediacji rówieśniczych i wyjaśniających, czym różni się nowa forma rozwiązywania problemów od starej (czym różni się sprawiedliwość naprawcza od sprawiedliwości karzącej);
- ogólna troska o mediatorów (pomoc w zorganizowaniu koszulek z napisem „mediator” lub identyfikatorów z opisem);
- udział w różnych inicjatywach w ramach wolontariatu (w ramach realizowania pomysłów danej grupy).

- 3. Upowszechnienie programu dla uczniów całej szkoły.** Z zasadami realizacji programu oraz z możliwością korzystania z pomieszczenia pojednawczego zapoznawana jest cała społeczność uczniowska. Zostaje przeprowadzonych kilka lekcji wychowawczych poświęconych programowi, podczas których uczniowie otrzymują wiedzę na temat korzyści płynących z programu i zasad obowiązujących podczas mediacji.

- 4. Zebranie z rodzicami.** Program jest prezentowany podczas zebrania z rodzicami poprzez:
- przedstawienie historii powstania programu;
 - zapoznanie rodziców z podstawami teoretycznymi i celami programu;
 - uświadomienie rodzicom znaczenia tego typu form rozwiązywania problemów – w kontekście poczucia bezpieczeństwa uczniów, ich rozwoju oraz tworzenia dobrego klimatu szkoły;
 - wyświetlenie filmu przedstawiającego przebieg mediacji;
 - udzielenie informacji organizacyjnych dotyczących funkcjonowania mediacji w szkole.

- 5. Szkoleniowa Rada Pedagogiczna.** Czterogodzinne szkolenie jest ukierunkowane na praktyczne ćwiczenie prowadzenia mediacji w szkole oraz omówienie uczuć związanych

z udziałem w mediacji. Praktyczny wymiar szkolenia ma duże znaczenie dla późniejszego nastawienia nauczycieli do korzystania z tego typu metod wychowawczych. Po szkoleniu lepiej rozumieją cele i założenia programu, mogą liczyć na rozwiązanie wielu problemów rówieśniczych, które do tej pory się piętrzyły. Dodatkowo szkolenie daje nowe umiejętności w zakresie komunikacji społecznej, wyjaśnia też różnice między stosowaną często w szkołach sprawiedliwością karzącą a sprawiedliwością naprawczą.

Po przeprowadzeniu analizy ankiet, wywiadu z dyrektorką szkoły oraz wychowawcami klas udało się wskazać konkretne korzyści dla szkoły płynące z realizacji programu, takie jak np.:

- zmniejszenie się w szkole ilości bójek i kłótni uczniowskich;
- ukształtowanie u uczniów umiejętności reagowania w porę na konflikt;
- częstsze i chętniej prowadzone przez uczniów rozmowy;
- korzystanie z mediacji nie tylko przez uczniów ze starszych klas, ale również z klas młodszych (II–IV klasa), dla których starsi koledzy (mediatorzy) są autorytetami;
- poprawa klimatu szkoły;
- pojawienie się wśród uczniów większej gotowości do podejmowania dialogu, wzajemna uważność, wzrost empatii, dostrzeganie uczuć i potrzeb rówieśników;
- wzrost liczby inicjatyw społecznych na rzecz budowania przyjaznej atmosfery szkoły.

Jednym z przykładów potwierdzających efektywność programu może być zachowanie dwóch czwartoklasistów, którzy przyszli zapłakani do pomieszczenia pojednawczego, prosząc tylko o czystą kartkę papieru. Stwierdzili, że sami przeprowadzą mediację, bo wiedzą jak rozwiązać konflikt między sobą (nauczyli się, jak rozmawiać podczas wcześniejszego korzystania z mediacji), chcą tylko spisać ustalenia i przeprosić się. Rozwiązywanie problemu trwało około 10 minut. Chłopcy płakali, głośno wyrażali swoje żale, nazywali uczucia, w końcu zapisali ustalenia na przyszłość, uścisnęli się, przeprosili, podziękowali za pomoc mediatorom i z uśmiechem pobiegli bawić się razem.

Widocznymi efektami ukończenia treningu mediacji są m.in.:

- promowanie przez realizatorów programu kulturalnego stylu bycia (w jednej ze szkół gimnazjalnych wprowadzono hasło: LUDZIE – KULTURA – MEDIACJE);
- przynależność do kreatywnej grupy rówieśniczej; młodzi ludzie z liceum chętnie podejmują wyzwania, np.: przygotowanie niespodzianek dla rodziców przed wywiadówką, opracowanie artykułów, wywiadów na temat mediacji w gazetce szkolnej, pomalowanie pomieszczenia pojednawczego w oryginalny sposób (kilkoro mediatorów uczęszcza do liceum plastycznego);
- towarzyszenie mediatorów osobom samotnym, odrzuconym lub dyskryminowanym w szkole.

Doświadczenie pokazuje, iż nawet niewielka grupa mediatorów jest w stanie sprawić, że inni poczuć się akceptowani, ważni i potrzebni w szkole. Istotne jest uświadomienie sobie, że prowadząc treningi mediacyjne w szkołach, docelowo dociera się do całej społeczności szkolnej, w tym również do nauczycieli. Grupa mediatorów często modeluje formę komunikacji z rówieśnikami, zwracając uwagę na uczucia, potrzeby, przede wszystkim pozytywne nastawienie do każdego rówieśnika, niezależnie od jego talentów, ubioru, inteligencji czy też pochodzenia społecznego. Aktywna grupa mediatorów może stać się „bijącym sercem” szkoły.

Fot. Mediacje to budowanie mostów między ludźmi
(źródło: zasoby autorki)

Literatura:

- Grzelak S., (2009), *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie II rozszerzone, Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- Przewłocka J., (2015), *Klimat szkoły i jego znaczenie dla funkcjonowania uczniów w szkole. Raport o stanie badań*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- Czerwińska H., (2015), *Konflikty i mediacje w szkole – materiały szkoleniowe* (niepublikowane).
- Hauk D., (2006), *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą*, tłum. M. Jałowicz-Sawicka, Kielce: „Jedność”.
- Kazimierczak M., (2010), *Materiały szkoleniowe CMPPP* (niepublikowane).